

# *Tutkimus aviovarallisuusoikeuden ja jäämistöoikeuden rajapinnoilta*

Lakimies  
1/2021  
s. 135–140

**Lohi, Tapani**

Jäämistöositus ja kuolinpesä.

Alma Talent 2020. 360 sivua.

## 1. Johdanto

Dosentti *Tapani Lohi* on tuottelias kirjoittaja. Häneltä ilmestyy säännöllisin väliajoin laajoja monografioita perhe- ja jäämistöoikeuden eri osa-alueilta. Perhe- ja jäämistöoikeuden sisällä Lohi on keskittynyt erityisesti perhevarallisuusoikeudellisiin kysymyksiin. Perhevarallisuusoikeudellisia kysymyksiä hän lähestyy useimmiten hyvin laaja-alaisesti. Tyypillisesti Lohi liikkuu tutkimuksissaan useiden oikeudenalojen rajapinnoilla ja yhdistää perhevarallisuusoikeudelliset kysymykset laajempaan siviilioikeudelliseen kontekstiin. Tämä on osoittautunut erittäin hedelmälliseksi tavaksi lähestyä perhevarallisuusoikeudellisia ongelmia sekä kysymyksenasettelujen että niihin vastaamisessa käytettävän argumentaation kannalta.

Lohi on jo aiemmin tutkinut perusteellisesti useita eri teemoja sekä jäämistöoikeuden että aviovarallisuusoikeuden alueilta, ja uusimmassa teoksessaan hän käsittelee näitä molempia. Käsillä oleva teos jatkaa Lohen aiempaa tutkimustapaa siinä mielessä, että ongelmien käsittely ei edelleenkään rajoitu aviovarallisuus- tai jäämistöoikeudellisiin teemoihin. Jäämistöositukseen nähden sivullisen henkilön asema on usein keskiössä tässäkin teoksessa, ja näin esimerkiksi pesäosuuden ulosmittausvelkojan asema tulee analysoitua perusteellisesti.

Lohen kirjoja on mielenkiintoista lukea muun muassa sen vuoksi, että hän on itsenäinen ajattelija ja suhtautuu kriittisesti oikeuskirjallisuudessa aiemmin esitettyyn. Jo teoksen otsikkona olevan jäämistöosituksen Lohi määrittelee totutusta poikkeavalla tavalla, kuten hän on tehnyt jo aiemmissa tutkimuksissaan. Yleensä jäämistöosituksella on tarkoitettu toimitusta, jossa ositusperusteena on puolison kuolema. Avioero-osituksella taas on tavallisesti tarkoitettu ositusta, jossa ositusperusteena on avioeron vireille tulo. Useiden osituksessa sovellettavien normien kannalta tärkeämpää on kuitenkin se, ketkä ovat osituksessa osapuolina. Tämän vuoksi Lohi pitääkin jäämistöosituksena ositusta, jossa ainakin toisena osapuolena on kuolleen puolison perillistaho. Näin tämän jaottelun mukaan avioero-osituksena alkanut ositus muuttuu jäämistöositukseksi, kun osituksen

toimittaminen lykkääntyy ainakin toisen puolison kuoleman jälkeiseen aikaan. Myös nämä tilanteet kuuluvat teoksen aihepiiriin.

Jäämistöosituksissa syntyy hyvin erityyppisiä ongelmia kuin avioero-osituksissa. Nämä ongelmat koskevat erityisesti osapuolten edustamista ositusmenetelyssä. Perillistahona oleva ositustaho ei aina ole yhtenäinen, vaan sen sisällä on usein erilaisia intressejä sekä näkemyksiä siitä, kuinka jäämistöositus tulisi toteuttaa. Tällaisissa tilanteissa arvioitavaksi tulee, mikä merkitys perillistahon sisäiselle erimielisyydelle annetaan ja kenen tahdon mukaan toimitaan vai sovitellaanko erimielisyys näissä tilanteissa jotenkin. Lohen tutkimuksessa on keskeisesti kysymys siitä, millaiset mahdollisuudet yhtäältä kuolinpesän osakkaalla ja toisaalta vaila osakasasemaa olevalla jäämistön etutaholla on vaikuttaa siihen, että jäämistöosituksen lopputulos on hänen kannaltaan paras mahdollinen. Pesän ulkopuolisten etutahojen kannalta teoksessa nousee voimakkaasti esiin jäämistöosituksen pesänselvityksen tarpeita toteuttava funktio.

Lohen uusimman kirjan tutkimuskohteen valinta on onnistunut. Vaikka useita aviovarallisuus oikeuden ja jäämistöoikeuden rajapinnoilla olevia kysymyksiä on jo aiemmin tarkasteltu oikeuskirjallisuudessa verraten laajasti, esimerkiksi kuolinpesän edustamiseen liittyvät ongelmat ovat jääneet yllättävän vähälle huomiolle. Näihin kysymyksiin törmätään kuitenkin verraten usein käytännön oikeuselämässä.

## 2. Teoksen rakenne ja sisältö

Teoksen 1. luku sisältää johdatuksen teoksen aihepiiriin. Teoksen 2. luvussa käsitellään perillistahon sisällä syntyviä ongelmia, jotka koskevat edustamista ja puhevallan käyttämistä jäämistöosituksessa. Perillistahon sisällä saattaa syntyä erimielisyyttä esimerkiksi siitä, millaisia vaatimuksia jäämistöosituksessa tulee esittää.

Yhtenä ongelmana Lohi käsittelee AL 94 §:n tarkoittamaa niin sanottua hukkaamisvastiketta, jota perillistaho voi olla oikeutettu saamaan sen vuoksi, että leski on eläessään oloihinsa soveltumattomalla menettelyllä aiheuttanut avio-oikeuden alaisen omaisuutensa olennaisen vähentymisen, minkä seurauksena perillistahoa uhkaa oikeudenmenetys. Tilanne voi olla vaikkapa se, että yksi kolmesta perillisestä on sitä mieltä, että vastikevaatimusta ei pidä esittää. Tällaisessa tapauksessa on tarjolla useita ratkaisuvaihtoehtoja. Esimerkiksi PK 18:2.1:n yhteishallintoperiaate näyttäisi puoltavan tulkintaa, jonka mukaan perillistahon esittämä vaatimus otetaan huomioon vain, jos sen takana ovat kaikki pesän osakkaat. Tämä vaihtoehto johtaisi kuitenkin käytännössä epätoivottavaan lopputulokseen, koska yksikin osakas voisi sen mukaan toimittaessa tehdä tyhjäksi

vastikevaatimuksen, vaikka sille olisi asialliset perusteet. Kuolleetla osakkaalta jääneen yksittäisen oikeudenomistajan, kuten lapsen, osituksessa valvottavat intressit ovat usein yhtä merkittäviä kuin osakkaalla. Tältä osin teoksessa nousee esiin myös jatkossa korostuva *yksilöllisen oikeussuojan periaate*. Lohi päätyykin vallitsevasta kannasta poikkeavaan tulkintaan, jonka mukaan pesänjakajan tulee ottaa vastikekysymys arvioitavaksi jo yhdenkin perillisen vaatimuksesta. Sama koskee myös esimerkiksi osituksen vireillepanoa ja sen moittimista. Kuolleetla osakkaalta jäänyt yksittäinen oikeudenomistaja voi saada yksin osituksen vireille ja yksin moittia jakoa.

Ongelma ei kuitenkaan tyhjenny tähän vastaukseen. Näissä tilanteissa pesänjakaja joutuu ratkaisemaan myös sen, mikä vaikutus tasingon määrään on sillä, että vain osa perillisistä on sitä vaatinut, ja tuleeko tasinko mahdollisesti myös niiden perillisten hyväksi, jotka eivät sitä ole vaatineet. Tältä osin teoksessa päädytään suosittelemaan jäämistöoikeudesta tutun *individuaaliperiaatteen* soveltamista. Näin vaatimukset koituvat ainoastaan esittäjänsä hyväksi eivätkä hyödytä passiivisina pysyneitä tai vaatimuksiin torjuvasti suhtautuneita perillisiä. Jäämistöosituksessa individuaaliperiaate ilmenee niin, että vain yhden osakkaan esittämä vastikevaatimus suurentaa perillistahon jako-osaa vain sen verran kuin on tarpeen vastikevaatimuksen esittäneen perillisen hyvittämiseksi. Individuaaliperiaatteen Lohi näkee yksilöllisen oikeussuojan periaatteen laskennallisena ilmentymänä.

Yksilöllisen oikeussuojan periaate ja individuaaliperiaate ovat näkyvästi esillä myös teoksen muissa luvuissa omaksutuissa tulkintaratkaisuihin. Ei ole ehkä liioittelua sanoa, että teoksen pääviesti kiteytyy näihin periaatteisiin. Vallinnanrajoitusten loukkaamisen johdosta nostettavaan AL 38 tai 39 §:n mukaiseen kanteeseen individuaaliperiaate ei kuitenkaan sovellu. Vastoin näitä rajoituksia tehty oikeustoimi on julistettava aina kokonaan tehottomaksi. Lisäksi yksilöllisen oikeussuojan periaate ja individuaaliperiaate eivät aina sovellu sellaisenaan myöskään silloin, kun jäämistöositus muodostuu pesänselvityksen tarpeita toteuttavaksi toimitukseksi ja siinä on kysymys myös esimerkiksi perittävän velkojen taikka legaatinsajaan oikeuksista.

Ongelmia jäämistöosituksessa voi edelleen aiheuttaa erimielisyys siitä, mitä omaisuutta annetaan tasinkona toiselle ositustaholle tai moititaanko ositusta vai ei. Lohi käsittelee näitä ongelmia perusteellisesti ja antaa niihin vastauksensa. Myös perittävän aikaisemman puolison sekä lesken uuden puolison oikeusasemat tulevat 2. luvussa eritellyiksi.

Teoksen 3. luvussa tarkastellaan perittävän ja pesän velkojen oikeuksia jäämistöosituksessa. Näiden pesän intressitahojen asema voi vaarantua, jos perillistaho maksaa leskelle niin ison tasingon, että pesään ei jää riittävästi varoja velkojen maksamiseen. Tällöin on velkojen kannalta tärkeää tietää, miten he voivat estää oikeuksiaan loukkaavat sopimukset tai ainakin suojautua niiden haitallisilta vaikutuksilta. Lohen mukaan velkojen oikeuksia loukkaavat osituk-

set voidaan estää ajoissa käynnistettävän pesänselvittäjän hallinnon avulla. PK 23:2.3:ssa kielletään jaon toimittaminen pesänselvittäjähallinnon aikana, ja tämä kiello ulottuu Lohen mukaan myös jäämistöositukseen. Lisäksi velkoja suojaa PK 21:6.2:n oikeus, joka antaa pesänselvittäjälle oikeuden vaatia tuomioistuinta osituksen peruuttamista.

Hankalampi ongelma syntyy kuitenkin silloin, kun perittävän kuolinpesän varallisuustilanne on huono ja sitä voisi parantaa vaatimalla tasinkoa sittemmin kuolleen lesken kuolinpesältä. Näitä tilanteitahan lesken AL 103.2 §:n mukainen tasinkoprivilegio-oikeus ei koske eikä lesken kuolinpesä voi tämän normin nojalla kieltäytyä maksamasta tasinkoa ensin kuolleen puolison perillisille. Kun perittävän kuolinpesä on ylivelkainen, ensin kuolleen puolison perilliset ovat usein valmiita myönnytyksiin lesken perillistahon hyväksi. Tällöin he ikään kuin valitsevat, meneekö omaisuutta mahdollisimman paljon lesken perillisille vai perittävän velkojen maksuun. Jos perittävän perilliset ovat myös myöhemmin kuolleen lesken perillisiä, he itse hyötyvät tällä tavoin toimien siitä, että lesken perillisten osuus kasvaa. Tässä luvussa Lohi riitauttaa joskus esitetyn käsityksen, jonka mukaan velallisen tasinkosaatavan ei pitäisi koitua hänen velkojiansa hyväksi, ja päättyy puoltamaan vallitsevaa käsitystä, jonka mukaan perittävän ja kuolinpesän velkojen mahdollisuus hyötyä perillistahon tasinko-oikeudesta ansaitsee suojaa. Tämäkään ongelma ei tyhjenny tähän. Teoksen 3. luvussa Lohi tarkastelee myös sitä, miten velkojatahon suoja voidaan turvata silloin, kun perillistaho toimii velkojen kannalta epäedullisella tavalla.

Kirjan 4. luvussa Lohi siirtyy tarkastelemaan legaatinsaaajan oikeuksia. Koska legaatti toteutetaan vasta jäämistöosituksen perusteella määräytyvästä perittävän jäämistöstä, legaatinsaaajan kannalta on usein merkitystä sillä, millaiseksi perittävän jäämistö muodostuu. Tämän luvun pääongelma on, miten legaatinsaaaja voi vaikuttaa siihen, että jäämistöositus toimitetaan hänen oikeuttaan kunnioittavalla tavalla.

Teoksen 5. luvussa tarkastellaan perintöosuuden luovutuksensaaajan asemaa jäämistöosituksessa. Tarkastelu kohdistuu tilanteisiin, joissa perintöosuus on luovutettu osakspiirin ulkopuoliselle taholle, jolla ei ole käytettävissä kuolinpesän osakkaan oikeuksia. Käsiteltäväksi tulee muun ohella perintöosuuden luovutuksensaaajan oikeus hakea pesänjakajan määräämistä jäämistöositusta varten, oikeus olla läsnä ositustoimituksessa ja esittää siinä vaatimuksia sekä moittia jakoa. Pohdittavana teoksessa on myös perintöosuuden luovuttajan asema.

Kirjan 6. luku käsittelee pesäosuuden ulosmittausvelkojan suojaa jäämistöosituksessa. Osakkaan ulosmittausvelkojalla on lain mukaan oikeus saada suoritus saatavalleen siitä omaisuudesta, joka tulee osakkaalle perinnönjaossa. Ositusta koskevaa vastaavaa sääntelyä ei ole. Tältä osin Lohi tarkastelee AL 98 §:n perusteella mahdollisuutta soveltaa jäämistöositukseen perinnönjakoa koskevia normeja. AL 98 §:n mukaan ositus on toimitettava samassa järjestyksessä kuin

mitä perinnönjaosta on säädetty. PK 23:3.2 määrää, että perinnönjakoa toimitamaan tarvitaan tuomioistuimen määräämä pesänjakaja, kun perintöosuus on ulosmitattu. Koskeeko tämä määräys myös perinnönjakoa edeltävää ositusta ja voidaanko osituksen osapuolille antaa mainitun normin mukainen ulosottomiehen lupa toimittaa sopimusositus? Oikeuskirjallisuudessa on aiemmin katsottu, että PK 23:3.2 ei tule sovellettavaksi osituksessa. Lohi päätyy tässä asiassa päinvastaiseen ratkaisuun eli siihen, että perillisten oikeutta sopimusositukseen tulee arvioida PK 23:3.2:n nojalla.

Teoksen 7. luvussa tarkastellaan perillisten tasinko-oikeutta turvaavia kankeita ja 8. luvussa käsitellään osituksessa sivuutetun osakkaan oikeussuojaa. Jälkikäteen voi selvitä, että joku perillisistä tai yleistestamentinsaajista on tullut jäämistöosituksessa sivuutetuksi. Kysymys voi olla siitä, että osakas on tarkoituksellisesti jätetty osituksen ulkopuolelle. Toisaalta näin voi käydä myös tahattomasti. Tämä voi olla seurausta esimerkiksi myöhemmin tehdystä isyyden vahvistamista koskevasta ratkaisusta. Tässä luvussa Lohi käsittelee palautusvastuun arvomäärää, palautettavan omaisuuden laatua, palautettavan omaisuuden valintaa sekä asiaa koskevia menettelykysymyksiä, kuten turvautumista pesänselvittäjän hallintoon. Teoksen lopussa, 9. luvussa, Lohi esittää asian tiimoilta kokoavia havaintoja.

### 3. Arviointia

Lohen uusin kirja on selkeä, systemaattinen ja hyvin kirjoitettu esitys jäämistöosituksesta. Kirjoittaja on perehtynyt aiheeseensa hyvin, tuntee perinpohjaisesti siitä käydyn keskustelun sekä ennen kaikkea jatkaa tätä keskustelua. Hän myös löytää kysymyksiä, joita muut eivät ole vielä edes havainneet. Lohi ei myöskään tyydy toistamaan muiden jo aiemmin sanomaa, vaan asettaa kysymyksenalaiseksi useita oikeuskirjallisuudessa esitettyjä väittämiä ja antaa oman vastauksensa myös moniin jo aiemmin kiistanalaisiksi osoittautuneisiin kysymyksiin. Tämän hän tekee perusteellisen analyysin jälkeen, jossa on käyty läpi eri tulkintoja tukevat ja niitä vastaan puhuvat argumentit. Eri tulkintavaihtoehtojen monipuolinen erittely onkin mielestäni kirjan parasta antia. Monista asioista voi varmasti olla perustellusti eri mieltä kuin Lohi, mutta esitettyjä tulkintasuosituksia ei voi ainakaan suoralta kädeltä tyrmätä. Yksi tällainen tulkintasuositus koskee jäämistöoikeudellisen individuaaliperiaatteen soveltamista osituksessa. Lohi itsekin arvelee, että hänen esittämänsä tulkinta saattaa olla monille pesänselvittäjän tehtäviä hoitaville lakimiehille melko vieras. Epäilemättä näissä tilanteissa on yleisesti toimittu niin, että esimerkiksi vastikevaatimus joko otetaan osituslaskelmassa huomioon sellaisenaan tai sitä ei oteta huomioon lainkaan. Myös

näissä kysymyksissä nousee esille teoksen ansiot. Käytännössä lienee toimittu edellä kuvatulla tavalla asiaa enemmän pohtimatta, eikä kysymys ole tietävästi edes noussut esille aikaisemmin. Lohi nostaa käsillä olevassa teoksessa useita kysymyksiä esille laajemmin pohdittavaksi ja arvioitavaksi.

Lohen kirja kuuluu jokaisen perhevarallisuus oikeudellisia asioita käsittelevän lakimiehen kirjahyllyyn. Kirjassa esitetään lukuisia hyvin perusteltuja täsmällisiä tulkintasuosituksia, jotka perustuvat laajaan oikeuslähdemateriaalin ja koko varallisuus oikeuden järjestelmän hyödyntämiseen. Lohi myös ymmärtää hyvin, mitä hänen tulkintasuosituksistaan seuraa ja osaa tarvittaessa jatkaa siltä pohjalta näiden ongelmien pohtimista. Kirja on näin ollen hyödyllinen myös käytännön lakimiestehtävissä toimiville. On ilahduttavaa, että tutkimus, joka hyödyttää myös käytännön juristien tietohuoltoa, pysyy joillakin yliopistolaitoksen piiriin kuuluvilla kirjoittajilla toiminnan keskiössä aikana, jolloin ylhäältä annetut insentiivit suosivat julkaisufoorumiluokitusten (ns. JUFO-luokitusten) muodossa kirjoituksia useissa sellaisissa foorumeissa, joita suomalaiset käytännön lakimiehet eivät seuraa eikä niiden seuraamisesta yleensä juuri mitään hyötyä olisikaan, ainakaan heidän työtehtäviensä kannalta katsottuna.

*Antti Kolehmainen*